

Πολιτισμός και κοινωνική συμπεριφορά

- Συναισθηματική έκφραση
- Διαπροσωπικές σχέσεις
- Διαφυλικές σχέσεις
- Επιθετικότητα
- Χρονικός ορίζοντας

ΨΧ56: Διαπολιτισμική Ψυχολογία
Τμήμα Ψυχολογίας ΕΚΠΑ
Εαρινό εξάμηνο 2024-2025
Καθηγητής Βασίλης Παυλόπουλος

Γενικό περίγραμμα

- Συναισθηματική έκφραση
- Διαπροσωπική επικοινωνία
- Διαφυλικές σχέσεις
- Επιθετικότητα
- Χρονικός ορίζοντας

Αναγνώριση και αποκωδικοποίηση των συναισθημάτων

- Έχει βρεθεί υψηλό επίπεδο διαπολιτισμικής συμφωνίας όσον αφορά την αναγνώριση βασικών συναισθημάτων, καθώς και τον βαθμό έντασής τους (Ekman et al., 1987).
- Η διαπολιτισμική συμφωνία μειώνεται όταν χρησιμοποιούνται ημικές μέθοδοι (αυθόρμητη περιγραφή έναντι έτοιμου καταλόγου συναισθημάτων).
- Η ευτυχία είναι πιο αναγνωρίσιμη σε πολιτισμούς ατομικισμού και χαμηλής απόστασης εξουσίας, ενώ η λύπη σε πολιτισμούς συλλογικότητας (Matsumoto, 1989).

Η εμπειρία της βίωσης των συναισθημάτων

- Η συχνότητα με την οποία οι πολιτισμικές ομάδες αναφέρουν ότι βιώνουν συγκεκριμένα συναισθήματα διαφέρει σε πιο μεγάλο βαθμό από ό,τι η αποκωδικοποίησή τους.
- Οι συλλογικές κοινωνίες βιώνουν συχνότερα συναισθήματα που δηλώνουν διαπροσωπική εμπλοκή (π.χ. συναισθήματα φιλίας ή υποχρέωσης)...
- ...ενώ στις ατομικιστικές κοινωνίες γίνεται συχνότερη αναφορά σε βίωση θετικών, παρά αρνητικών συναισθημάτων (Kitayama, Markus & Kurokawa, 1995)

Η εκδήλωση των συναισθημάτων

- Ανεξάρτητα από τη συχνότητα βίωσης των συναισθημάτων, υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι οι κοινωνικοί κανόνες σχετικά με την εκδήλωσή τους ποικίλλουν μεταξύ των χωρών.
- Σε ατομικιστικές κοινωνίες, τόσο οι λεκτικές όσο και μη λεκτικές αντιδράσεις στα συναισθήματα είναι πιο έντονες...
- ...ενώ στις συλλογικές κοινωνίες οι κοινωνικές συμβάσεις περιορίζουν την εξωτερική έκφραση του θυμού και της λύπης. Στις κοινωνίες αυτές ενδέχεται τα αρνητικά συναισθήματα να μεταβάλλονται στο πιο κοινωνικά αποδεκτό αίσθημα της ντροπής (Kitayama et al., 1995).

Διαπολιτισμικές ομοιότητες και διαφορές στο συναίσθημα: Σύνοψη (Tsai, 2016)

<http://nobaproject.com/modules/culture-and-emotion>

Οικουμενικά (ητικά) στοιχεία	Πολιτισμικά (ημικά) στοιχεία
Βιο-φυσιολογικές αντιδράσεις στα γεγονότα	Έκφραση των συναισθημάτων μέσω του προσώπου
Καταστολή της έκφρασης ορισμένων συναισθημάτων	Επιπτώσεις της συναισθηματικής καταστολής στο επίπεδο ευτυχίας
Βίωση θετικού συναισθήματος σε θετικά γεγονότα	Βίωση αρνητικού συναισθήματος σε θετικά γεγονότα
Επιθυμία για βίωση θετικού συναισθήματος	Νοηματοδότηση του 'ιδανικού' θετικού συναισθήματος
Προσδιοριστικοί παράγοντες της ευτυχίας	Σχετική βαρύτητα των προσδιοριστικών παραγόντων

Γενικό περίγραμμα

- Συναισθηματική έκφραση
- **Διαπροσωπική επικοινωνία**
- Διαφυλικές σχέσεις
- Επιθετικότητα
- Ο χρονικός ορίζοντας

Πολιτισμικές διαστάσεις που συνδέονται με τη διαπροσωπική επικοινωνία

- **Ατομικισμός–συλλογικότητα:** έμφαση στην αυτονομία ή στη διασύνδεση του εαυτού με την εσω-ομάδα;
- **Απόσταση εξουσίας:** πόσο αυστηρή/χαλαρή είναι η αποδοχή της ιεραρχίας και των κοινωνικών τάξεων;
- **Η πλαισίωση του λόγου:** σε ποιο βαθμό η ερμηνεία των λεκτικών μηνυμάτων εξαρτάται από το πλαίσιο;
- **Λεκτική–μη λεκτική επικοινωνία:** πόσο συχνή η χρήση των μη λεκτικών μηνυμάτων; πόσο ασαφή είναι τα μηνύματα αυτά;
- **Προσωπικός χώρος:** πώς ορίζεται η επιθυμητή διαπροσωπική απόσταση; πόσο αποδεκτή είναι η σωματική επαφή;

Ο βαθμός αυτοαποκάλυψης

- Η αμοιβαία αυτοαποκάλυψη στις διαπροσωπικές σχέσεις έχει μεγαλύτερη λειτουργική αξία σε ατομικιστικούς πολιτισμούς.
- Στους πολιτισμούς συλλογικότητας ο βαθμός αυτοαποκάλυψης διαφοροποιείται ανάλογα με τη διάκριση μεταξύ εσω-ομάδας και εξω-ομάδας.
- Οι συλλογικές κοινωνίες εμφανίζουν μεγαλύτερη ανοχή στη σιωπή, η οποία θεωρείται (και) τρόπος ελέγχου.
- Στους πολιτισμούς συλλογικότητας η προσωπική έκφραση είναι πιο έντονα «πλαισιωμένη», απαιτεί κοινωνική ευαισθησία και διακριτικότητα.

Κανόνες ευγένειας και επίλυση συγκρούσεων

- Στις συλλογικές κοινωνίες οι κανόνες ευγένειας οδηγούν συχνά σε **έμμεση έκφραση** των προσωπικών επιθυμιών, μικρότερο βαθμό αυτο-αποκάλυψης και σε **πιο ασαφή** επικοινωνιακά μηνύματα από ό,τι στις ατομικιστικές κοινωνίες.
- Οι διαστάσεις των αξιών «ατομικισμός-συλλογικότητα» και «απόσταση εξουσίας» συνδέονται με τον τρόπο επίλυσης των συγκρούσεων και ειδικότερα με την αντίληψη της **αξιοπρέπειας**, τον τρόπο **απόδοσης δικαιοσύνης**, την άσκηση **κριτικής** και τη διαδικασία της **διαπραγμάτευσης**.

Μη λεκτική επικοινωνία

- **Βλεμματική επαφή.** Αν είναι λιγότερο ή περισσότερο συχνή από το αναμενόμενο, το άτομο μπορεί να θεωρηθεί αγενές και απρόσεκτο ή απειλητικό και προσβλητικό, αντίστοιχα.
- **Προσωπικός χώρος.** Η αξιολόγηση ενός ατόμου ως «θερμού» ή «ψυχρού» γίνεται ανάλογα με την πολιτισμική νόρμα για τη σωματική εγγύτητα και τη διαπροσωπική απόσταση.
- **Χειρονομίες.** Παρατηρούνται διαπολιτισμικές διαφορές όσον αφορά τη συχνότητα χρήσης, αλλά και τη νοηματοδότηση των χειρονομιών.

Κοινωνική πρόσληψη του χαμόγελου

- Τα χαμογελαστά άτομα γίνονται αντιληπτά, μεταξύ άλλων, ως πιο ευτυχισμένα, φιλικά, αξιόπιστα και συνεργατικά. Ωστόσο, η κοινωνική πρόσληψη του χαμόγελου παρουσιάζει αξιολογή διαπολιτισμική διακύμανση (Krys et al., 2014).
- Η αξία της αποφυγής αβεβαιότητας έχει βρεθεί ότι συνδέεται με πιο θετική αξιολόγηση της ευφυΐας των γελαστών ατόμων, πέραν της επίδρασης γεωγραφικών ή οικονομικών παραγόντων.
- Επιπλέον, έχει βρεθεί ότι το επίπεδο διαφθοράς μιας χώρας μετριάζει τη θετική αξιολόγηση της εντιμότητας των γελαστών ατόμων.

Στενές διαπροσωπικές σχέσεις

- Αναδρομικές έρευνες σχετικά με τον τρόπο επιλογής συντρόφου δείχνουν σταδιακή ενίσχυση των ιδιοκεντρικών αξιών μέσα στον 20ο αι. σε ατομικιστικές και σε συλλογικές κοινωνίες.
- Η έννοια του έρωτα ενδέχεται να έχει ημικό περιεχόμενο: σύνδεση με την ευτυχία σε ατομιστικές κοινωνίες ή με τη θλίψη σε συλλογικές κοινωνίες (Shaver et al., 1991).
- Τόσο η σημασία επιμέρους όψεων του έρωτα, όσο και η συχνότητα προγαμιαίων σχέσεων παρουσιάζουν διαπολιτισμικές διαφορές, αλλά δεν είναι σαφής η συσχέτιση της διακύμανσης αυτής με τις διαστάσεις των αξιών.

Στενές διαπροσωπικές σχέσεις

- Οι αντιδράσεις στην απιστία του συντρόφου διαφέρουν πολύ μεταξύ κοινωνιών, σε συνάρτηση με την αξία που αποδίδεται στον γάμο και την ιδιοκτησία (Hupka & Ryan, 1990).
- Η συχνότητα των συγκρούσεων στη σχέση δεν συνδέεται μόνο με τις αξίες, αλλά και με τη γενικότερη ρύθμιση των διαπροσωπικών σχέσεων για τα δύο φύλα.
- Το επίπεδο ικανοποίησης από τη σχέση δεν ερμηνεύεται σε όλες τις κοινωνίες με βάση τη θεωρία της ισοτιμίας (Adams, 1965), καθώς τείνουν να διαμεσολαβούν οι αξίες του κοινοτικού προσανατολισμού και της θηλυκότητας (Van Yperen & Buuk, 1991).

Γενικό περίγραμμα

- Συναισθηματική έκφραση
- Διαπροσωπική επικοινωνία
- **Διαφυλικές σχέσεις**
- Επιθετικότητα
- Χρονικός ορίζοντας

Η διπλή υπόσταση του φύλου

Το φύλο ως **βιολογική** κατηγορία (sex):

- Ανατομικές/σωματικές ιδιαιτερότητες
- Γεννητικά όργανα και αναπαραγωγή
- Ορμονικές λειτουργίες

Το φύλο ως **ψυχολογική** κατηγορία (gender):

- Ο κοινωνικός ρόλος του φύλου
- Η κοινωνική ταυτότητα του φύλου
- Ο ιδεολογικός ρόλος του φύλου

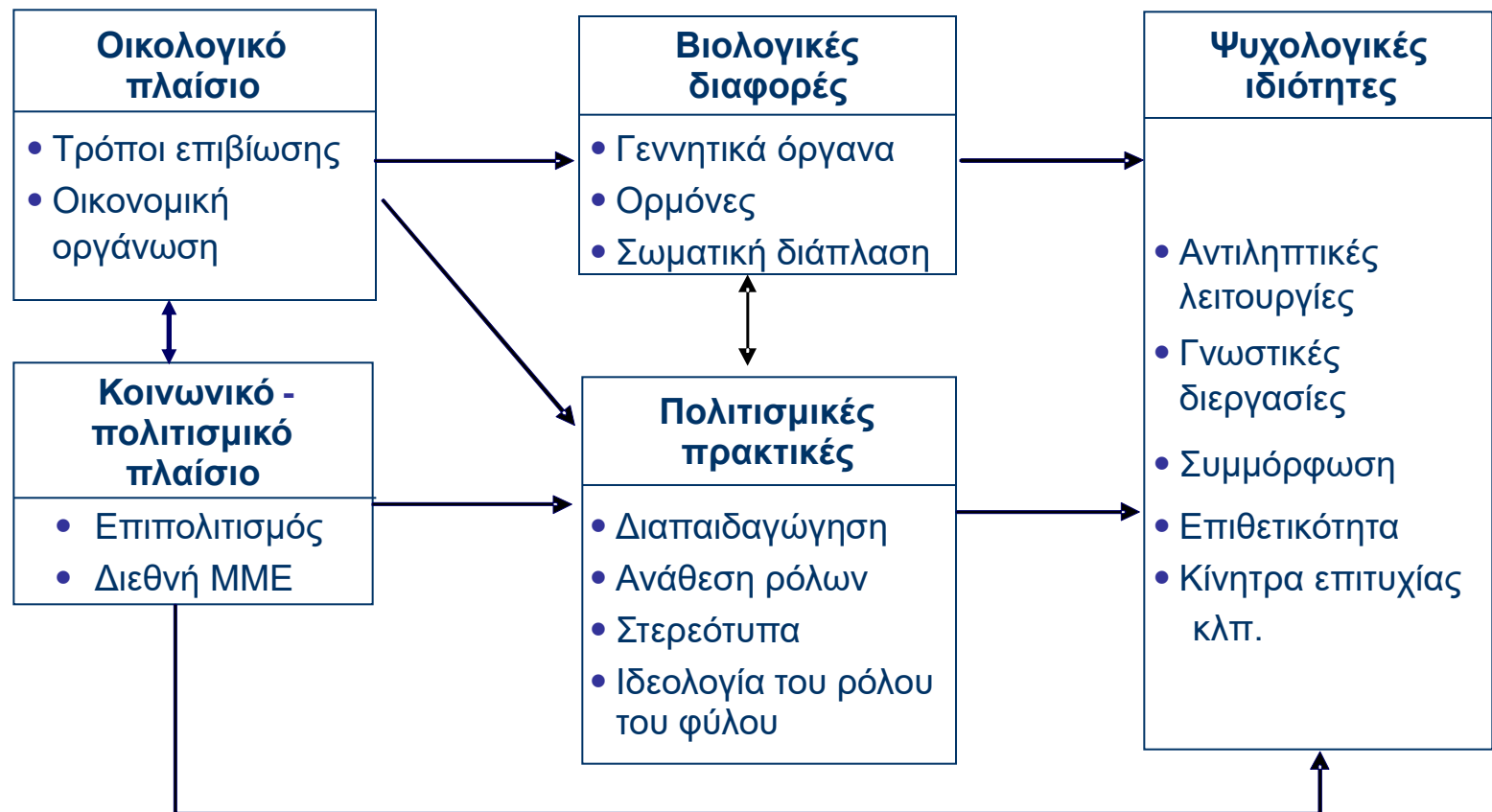
Διαφυλικά στερεότυπα και ιδεολογία

- **Άνδρες:** κυριαρχία, αυτονομία, επιθετικότητα, τάση επίδειξης-επιτυχίας, ενεργητικότητα. **Γυναίκες:** φιλικότητα, φροντίδα, ταπεινοφροσύνη, υποχωρητικότητα, ευσυγκινησία.
- Έντονη διαφοροποίηση των στερεοτύπων για τα δύο φύλα εντός των χωρών, σημαντική ομοιότητα *μεταξύ* των χωρών.
- Τα στερεότυπα αντανakλούν *πραγματικές ιδιαιτερότητες*, οι οποίες οδηγούν σε αντίστοιχες πρακτικές κοινωνικοποίησης, ή μήπως η *ιδεολογία του ρόλου του φύλου* ορίζει πώς συμπεριφέρονται τα φύλα και επηρεάζει την κοινωνικοποίηση;
- Η ιδεολογία της ισότητας των δύο φύλων και η εκσυγχρονιστική τάση είναι φαινόμενα συναφή (Williams & Best, 1989).

Διαφυλικές διαφορές

- Αντιληπτικές και γνωστικές διεργασίες: αντίληψη του χώρου, γνωστικό ύψος, δείκτης νοημοσύνης.
- Προσωπικότητα: συμμόρφωση, κίνητρα επιτυχίας (οι γυναίκες και ο «φόβος της επιτυχίας»), ριψοκίνδυνη τάση, επιθετικότητα-παραβατική συμπεριφορά.
- Σεξουαλική συμπεριφορά: Η μεγάλη ποικιλία στα σεξουαλικά σενάρια δηλώνει το πολιτισμικό τους υπόβαθρο.
 - Τα σεξουαλικά σενάρια συνδέονται με το σύστημα συγγένειας, τη δομή της εξουσίας και τις ιδεολογικές πεποιθήσεις.
 - Όσο μεγαλύτερη η κοινωνική ισχύς ενός φύλου, τόσο πιο μεγάλη η δυνατότητά του να ελέγχει τη σεξουαλικότητα και το περιεχόμενο των σεξουαλικών σεναρίων (Reiss, 1986).

Ένα οικολογικό-πολιτισμικό μοντέλο για τις διαφυλικές διαφορές (Berry et al., 1992)

Φύλο και κοινωνικοποίηση

- Πρακτικές κοινωνικοποίησης για τα **αγόρια**: έμφαση σε αυτάρκεια, επίδοση, ανεξαρτησία.
- Πρακτικές κοινωνικοποίησης για τα **κορίτσια**: έμφαση σε διατροφή, υπευθυνότητα, υπακοή.
- Η *κατεύθυνση* των διαφορών στις πρακτικές κοινωνικοποίησης είναι οικουμενική...
- ...ωστόσο, το *εύρος διακύμανσης* των διαφορών στις πρακτικές κοινωνικοποίησης ποικίλλει σημαντικά μεταξύ κοινωνιών.

Μια σύνθετη ερμηνεία των διαφυλικών διαφορών

- Οι άνδρες και οι γυναίκες έχουν διαφορετικές προδιαθέσεις συμπεριφοράς, ως αποτέλεσμα *βιολογικών* παραγόντων.
- Η διακύμανση του εύρους της διαφοροποίησης υποδηλώνει ότι οι διαφυλικές διαφορές είναι παράγωγες *πολιτισμικών* δυνάμεων.
- Οι πολιτισμικές δυνάμεις λειτουργούν μέσα από τις *πρακτικές κοινωνικοποίησης* και απηχούν την επίδραση των *οικολογικών στοιχείων* και της συνακόλουθης *οικονομικής οργάνωσης*.
- Αναμένεται εντονότερη διαφοροποίηση (πιο υποτιμητική θέση της γυναίκας) σε κοινωνίες με αυστηρό καταμερισμό της εργασίας (π.χ. αγροτικές), συγκριτικά με κοινωνίες χωρίς αδρή διάκριση της εργασίας (π.χ., μεταβιομηχανικές) (Van Leeuwen, 1978).

Γενικό περίγραμμα

- Συναισθηματική έκφραση
- Διαπροσωπική επικοινωνία
- Διαφυλικές σχέσεις
- **Επιθετικότητα**
- Χρονικός ορίζοντας

Ορισμοί

Επιθετικότητα είναι κάθε ατομική συμπεριφορά που αποσκοπεί στην πρόκληση βλάβης (υλικής, σωματικής ή ψυχικής) σε κάποιο άλλο άτομο. Αλλά:

- Δυσκολία στην εξακρίβωση της πρόθεσης.
- Σχέση με πολιτική, ηθική.
- Κριτήριο για τα παιδιά είναι το μέγεθος της βλάβης ενώ για τους ενήλικες η πρόθεση.
- Διαφορετική ανοχή της επιθετικότητας μεταξύ πολιτισμών.

Ορισμοί

- **Σύγκρουση.** Διαφωνία όσον αφορά την κατανομή των διαθέσιμων πόρων.
- **Ματαίωση.** Εμπόδιο στην ικανοποίηση μιας επιθυμίας ή ανάγκης.
- **Θυμός.** Συνοδεύει μια σύγκρουση ή ματαίωση. Συνήθως, έχει βραχυπρόθεσμη διάρκεια. Μετάθεση σε κοινωνικά αποδεκτούς στόχους.
- **Εχθρότητα.** Μεγαλύτερη διάρκεια, μικρότερη ένταση από τον θυμό. Ορατό στη συμπεριφορά.
- **Διεκδίκηση.** Τάση για κατοχύρωση δικαιωμάτων.

Τα πολλαπλά αίτια της επιθετικότητας

- Θεωρίες των **ενστίκτων**. Άχρηστες και επιζήμιες.
- **Βιολογικοί** παράγοντες. Συσχέτιση του επιπέδου τεστοστερόνης με σωματικά χαρακτηριστικά και πράξεις επιβολής κυριαρχίας.
- **Πολιτισμικοί** παράγοντες
 - Κοινωνική μάθηση: εκτεταμένη οικογένεια, αυστηροί γονείς, επιθετικά παιδιά (Μελέτη 6 Πολιτισμών. Lambert, 1971).
 - Κοινωνικός έλεγχος: υψηλή απόσταση εξουσίας και αποδοχή «νομιμότητας» της επιθετικότητας.
 - Κοινωνικές συνθήκες: κοινωνικό άγχος και εγκληματικότητα, σχέση πατέρα-αγοριού και «αντισταθμιστικός φαλλοκρατισμός».
 - Ο ρόλος των μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Γενικό περίγραμμα

- Συναισθηματική έκφραση
- Διαπροσωπική επικοινωνία
- Διαφυλικές σχέσεις
- Επιθετικότητα
- **Χρονικός ορίζοντας**

Ο χρονικός ορίζοντας

- Η **χρονημική** μελετά την αντίληψη και αξιολόγηση του χρόνου στη μη λεκτική επικοινωνία.
- Η αντίληψη του χρόνου μπορεί να συνδέεται με συμπεριφορές (π.χ. σχολαστικότητα, καθυστέρηση ανταμοιβής) ή με τον ρυθμό της ζωής (π.χ. προγραμματισμός, χρονοδιαγράμματα).
- Επιπλέον, η χρήση του χρόνου αποτελεί δείκτη της κοινωνικής ιεραρχίας (π.χ. διάρκεια αναμονής, διάρκεια ομιλίας, αναλογία εργασίας-ελεύθερου χρόνου).
- Χρονικοί προσανατολισμοί (Zimbardo, 1999): παρελθοντικός, γραμμικός, παροντικός, μελλοντικός.

Ο χρονικός ορίζοντας

- Διάκριση μεταξύ μονοχρονικών και πολυχρονικών πολιτισμών, ανάλογα με την έμφαση σε δραστηριότητες ή στη διατήρηση αρμονικών σχέσεων, αντίστοιχα (Hall, 1983).
- Οι αξίες του ατομικισμού, της αποφυγής αβεβαιότητας και του μακροπρόθεσμου προσανατολισμού αναμένεται να συνδέονται με την αντίληψη του χρονικού ορίζοντα.
- Ο «ρυθμός ζωής» έχει βρεθεί ότι συνδέεται θετικά με το ΑΕΠ και τις ατομικιστικές αξίες, και αρνητικά με την ετήσια θερμοκρασία (Levine & Norenzayan, 1991).